

Artur Wilczyński

Katedra Zarządzania Przedsiębiorstwami
Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

Makroekonomiczne uwarunkowania produkcji mleka w Unii Europejskiej do 2020 roku

Wstęp

Każdy podmiot gospodarczy, w tym gospodarstwa rolne, jeśli chce funkcjonować na określonym rynku, musi w swej działalności uwzględniać czynniki makroekonomiczne. Czynniki makroekonomiczne nie można kontrolować, a jednym działaniem gospodarstwa jest przystosowanie się do warunków i wymagań stawianych przez te czynniki. Oddziaływanie zewnętrznych czynników wpływających na polskie rolnictwo i sektory wzmocniło się od czasu integracji z Unią Europejską (UE). Przejawem oddziaływań są chociażby zmiany cen produktów rolnych [Stańko 2008, s. 66]. Czynniki te powinny być uwzględniane podczas planowania strategicznego, sprzyjającego racjonalności gospodarowania i realizacji założonych celów [Wilkin 2003, s. 11].

Celem opracowania jest określenie sytuacji na rynku mleka do 2020 roku w różnych scenariuszach, która determinuje działalność gospodarstw rolnych prowadzących chów bydła mlecznego. Przedstawienie przyszłych tendencji ekonomicznych ma pozwolić producentom mleka na szybkie reagowanie i ułatwienie przystosowania się do nowych warunków, w których mogą prowadzić działalność.

Materiał i metody

Materiał źródłowy stanowiły dane empiryczne publikowane przez instytucje zajmujące się badaniem przyszłej sytuacji ekonomicznej w rolnictwie, takie jak: Food and Agricultural Policy Research Institute (FAPRI), Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) and the Food and Agriculture Organization (FAO) of the United Nations i European Commission Directorate-General for Agriculture and Rural Development (ECDG AGRI).

Ze względu na to, że prognozowanie przyszłości może zostać uznane za myślenie „jednokierunkowe”, obciążone zbyt dużym błędem, dlatego należy wskazywać wiele kierunków dla rozwoju przyszłości [Schwab i inni 2003, s. 55]. Stąd też przeprowadzona analiza została oparta na metodzie scenariuszowej, której głównym celem nie jest dostarczenie prognozy w ścisłym tego słowa znaczeniu, ale zapewnienie informacji pozwalających na podejmowanie racjonalnych decyzji bazujących na lepszym zrozumieniu potencjalnych uwarunkowań [Fuller-Love i inni 2006, s. 293].

W przeprowadzonej analizie wykorzystano dokumenty dotyczące przyszłych zmian na rynku mleka opracowane przez ECDG AGRI. W pierwszym z dokumentów pt. *Economic Impact of the Abolition of the Milk Quota Regime – Regional Analysis of the Milk Production in the EU* zakłada się dwa scenariusze, okres prognozy kończy się na 2020 roku:

1. Scenariusz bazowy (BAZ), oparty na zmianach we wspólnej polityce rolnej (WPR) zgodnie z założeniami reformy uzgodnionej w Luksemburgu w 2003 roku. Głównymi determinantami rynku mleka w tym scenariuszu są: oddzielenie płatności bezpośrednich od produkcji oraz redukcja interwencyjnej ceny masła i odtłuszczonego mleka w proszku. Scenariusz ten został przyjęty jako zachowujący *status quo* w polityce rolnej UE, która uwzględnia zmiany przyjęte w 2003 roku.
2. Scenariusz zniesienia kwot mlecznych (AMQ), który zakłada rezygnację z systemu kwotowania produkcji mleka w 2015 roku. Pozostałe elementy organizacji tego rynku w ramach WPR są identyczne jak scenariusza bazowego.

Drugim uwzględnionym w badaniach opracowaniem jest dokument pt. *Scenar 2020 II Update of Analysis of Prospects in the Scenar 2020 Study* [za: Nowicki i inni 2009]. Założono w nim trzy scenariusze zmian WPR do 2020 roku.

Pierwszy z nich, scenariusz referencyjny (REF), bazuje na obecnym kształcie WPR, której budżet zostanie zredukowany o 20% w ujęciu realnym (w ujęciu nominalnym pozostaje na tym samym poziomie) w porównaniu z rokiem 2007 (tab. 1). Do 2013 roku nastąpi wdrożenie we wszystkich krajach UE systemu jednolitej płatności obszarowej, całkowite oddzielenie płatności bezpośrednich od produkcji i obniżenie płatności bezpośrednich o 30% w ujęciu nominalnym, a budżet European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) wzrośnie o 105% w stosunku do 2007 roku. W tym scenariuszu system kwotowania produkcji mleka zostanie zniesiony od 2015 roku. Regulacje w zakresie handlu zagranicznego zostały oparte na propozycjach Crawforda Falconera przedstawionych w grudniu 2008 roku, wedle których zakłada się średnie obniżenie stawek celnych na produkty rolne o 54% [Rytko 2009, s. 89]. W scenariuszach referencyjnym, konserwatywnym i liberalnym udział biopaliw w rynku paliw będzie wynosił 10% i nie przewiduje się rozszerzenia UE.

Tabela 1

Charakterystyka wybranych scenariuszy rozwoju WPR do 2020 roku

Regulacja	Scenariusz referencyjny (REF)	Scenariusz konserwatywny (KON)	Scenariusz liberalny (LIB)
Perspektywa finansowa 2014–2020	Redukcja budżetu WPR o 20% w ujęciu realnym w stosunku do 2007 roku	Redukcja budżetu WPR o 20% w ujęciu realnym w stosunku do 2007 roku	Redukcja budżetu WPR o 75% w ujęciu realnym w stosunku do 2007 roku
Organizacja rynków rolnych	Równowaga rynkowa utrzymana przez skup interwencyjny	Utrzymanie po 2013 roku postanowień wynikających z przeglądu WPR – Health Check	Brak interwencji na rynkach rolnych
System interwencji	System interwencji zgodny z przeglądem WPR – Health Check	System interwencji zgodny z przeglądem WPR – Health Check	Brak interwencji
Poziom interwencji	Odpowiedni do utrzymania równowagi rynkowej	Poziom wynikający z przeglądu WPR – Health Check	
Płatności bezpośrednie	Pełne oddzielenie płatności bezpośrednich od produkcji po 2013 roku oraz ich 30% obniżenie w ujęciu nominalnym w stosunku do 2007 roku	Płatności bezpośrednie w formie ryczałtu do ha Płatności powiązane z produkcją rolną – zgodnie z Health Check Obniżenie płatności bezpośrednich o 15% w ujęciu nominalnym w stosunku do 2007 roku	Zniesienie płatności bezpośrednich
Rozwój obszarów wiejskich	Wzrost EAFRD o 105%	Wzrost EAFRD o 45%	Wzrost EAFRD o 100%
Handel zagraniczny	Oparty na opracowaniu Falconera	Oparty na opracowaniu Falconera	Zniesienie barier w imporcie i wycofanie dotacji do eksportu

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Nowicki i inni 2009].

Scenariusz konserwatywny (KON) zakłada redukcję budżetu WPR o 20% w ujęciu realnym (w ujęciu nominalnym pozostaje na tym samym poziomie) w porównaniu z rokiem 2007. Po 2013 roku nastąpi zmniejszenie wysokości płatności bezpośrednich o 15% w ujęciu nominalnym w stosunku do scenariusza referencyjnego. W tym scenariuszu kontynuuje się zalecenia wynikające z Health Check (HC), a płatności bezpośrednie będą miały formę ryczałtu do hektara (model regionalny) na poziomie krajowym i część z nich będzie powiązana z wielkością produkcji (system ma być opracowany w taki sposób, aby uniknąć sytuacji, w której premie hodowlane, np. premia do krów mamek, będą wysokie, a ryczałt do hektara będzie od nich niższy). Z kolei środki przeznaczone na EAFRD będą o 45% mniejsze w porównaniu z tymi ujętymi w scenariuszu

referencyjnym. Regulacje w ramach handlu zagranicznego są identyczne jak te w scenariuszu referencyjnym.

W scenariuszu liberalnym (LIB) następuje zniesienie barier w handlu zagranicznym oraz takich instrumentów WPR, jak płatności bezpośrednie czy regulacje rynkowe (interwencja na rynkach rolnych). Budżet EAFRD wzrośnie o 100% w stosunku do 2007 roku. Nastąpi także redukcja budżetu WPR o 75% w ujęciu realnym (w ujęciu nominalnym o 55%).

Sektor mleka w latach 2004–2020

Badaniami objęto państwa należące do UE, znajdujące się w pierwszej szóstce największych producentów mleka. W analizach poszczególnych zmierzających do charakteryzacji rynku mleka za okres odniesienia przyjęto średnią z lat 2003–2005 (tab. 2).

Tabela 2

Zmiany na rynku mleka surowego w 2020 roku

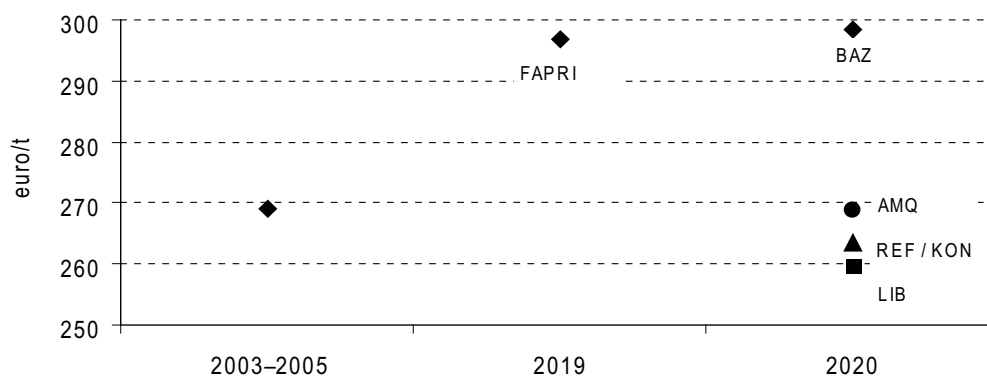
Rok oraz scenariusz	Wielkości w kraju/grupie krajów						
	Niemcy	Francja	Wlk. Brytania	Polska	EU-15	EU-10	EU-27
Liczba krów mlecznych [tys. sztuk]							
Średnia 2003–2005	4316	3942	2106	2656	19137	4382	25383
2020 BAZ	3887	3473	1883	2030	17007	3519	22157
2020 AMQ	4155	3462	1774	2121	17789	3631	23088
Wydajność mleczna [kg/rok]							
Średnia 2003–2005	6641	6270	6958	4428	6370	4851	5893
2020 BAZ	7540	7240	8000	5580	7290	6030	6820
2020 AMQ	7550	7280	8010	5580	7290	6030	6840
Produkcja mleka [tys. t]							
Średnia 2003–2005	28664	24717	14657	11759	121896	21254	149596
2020 BAZ	29297	25157	15063	11322	124003	21222	151156
2020 AMQ	31348	25207	14204	11854	129831	21922	157807
Cena skupu mleka [euro/t]							
Średnia 2003–2005	281,4	274,3	254	175	286,2	195,3	269,1
2020 BAZ	313,0	300,0	277,6	212,8	315,2	231,1	298,3
2020 AMQ	275,8	267,3	264,9	193,2	282,6	212,1	268,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych European Commission Joint Research Center 2009.

W scenariuszu bazowym (BAZ) i zniesienia kwot mlecznych (AMQ) prognozuje się, że liczba krów mlecznych w UE do 2020 r. ulegnie zmniejszeniu. W przypadku BAZ spadek ten wyniesie prawie 13%, natomiast w AMQ – 9%. Podczas analiz dotyczących poszczególnych krajów można zauważyć, że w scenariuszu BAZ największe zmniejszenie stada krów ma wystąpić w Polsce (23%), a najmniejsze w Niemczech (10%). W państwach, które przystąpiły do UE w 2004 roku, spadek ten wyniesie 20%, natomiast w krajach „starej piętnastki” –11%. Identyczne tendencje pojawiają się w scenariuszu AMQ, w którym spadek pogłowia krów mlecznych do 2020 roku we wszystkich państwach UE wyniesie średnio 9%. Największy wystąpi w Polsce, gdyż będzie kształtował się na poziomie 20%, a najniższy w Niemczech – około 4%.

W scenariuszu BAZ szacuje się jednocześnie, że produkcja mleka w UE zostanie zachowana na niemal identycznym poziomie (jak w latach 2003–2005), a w scenariuszu AMQ przypuszcza się, że będzie wyższa o 5,5% od tego poziomu. Sytuacja ta wynika z rosnącej wydajności krów mlecznych, która ma ulec zwiększeniu średnio o 16% (bez względu na scenariusz) w porównaniu ze średnią z lat 2003–2005 i o około 12% w porównaniu do 2008 roku.

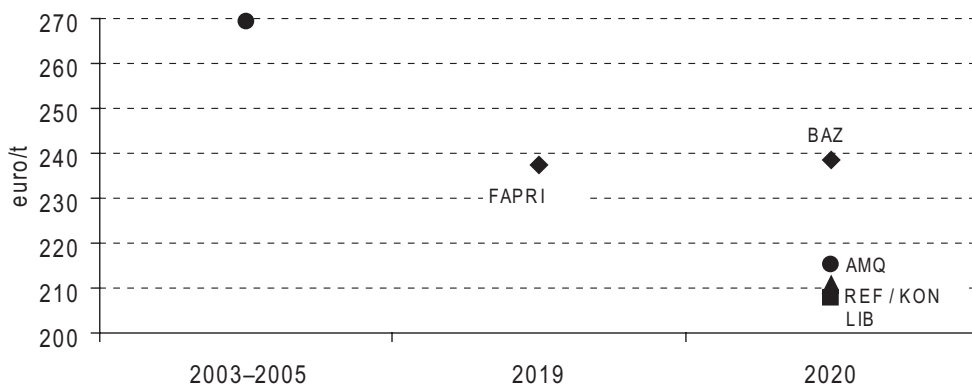
Analiza zmian nominalnej ceny skupu mleka w przyjętych scenariuszach wskazuje, że w scenariuszu BAZ oraz według prognoz FAPRI nastąpi jej wzrost w latach 2019–2020 średnio o 10% w stosunku do średniej ceny z lat 2003–2005. W scenariuszach AMQ spadek cen do 2020 roku nastąpi na poziomie od 1 do 3%. W Polsce i w krajach, których akcesja do UE nastąpiła w 2004 roku (UE-10), nominalna cena skupu mleka będzie wyższa od ceny z lat 2003–2005 średnio o 10%. Spadek ceny wystąpi w Niemczech i we Francji, ale poziom

Rysunek 1

Zmiany średnich nominalnych cen skupu mleka w UE do 2020 roku w różnych scenariuszach

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FAPRI, Eurostat, European Commission Joint Research Center 2009, [Nowicki i in 2009].

Rysunek 2

Zmiany średnich realnych cen skupu mleka w UE do 2020 roku w różnych scenariuszach
 Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FAPRI, Eurostat, European Commission Joint Research Center 2009 [Nowicki i inni 2009].

ten nie przekroczy 3%. Należy przy tym wskazać na fakt, że przewiduje się, że w krajach UE-10 cena ta będzie o 25% niższa niż w krajach UE-15.

Do 2020 roku we wszystkich scenariuszach średnie realne ceny skupu mleka w UE ulegną zmniejszeniu (rys. 2). W scenariuszu BAZ spadek ten wyniesie około 10%, natomiast w scenariuszach AMQ przekroczy 20%.

Tabela 3

Zmiany na rynku masła w blokach w 2020 roku

Rok lub scenariusz	Wielkości w kraju lub grupie krajów						
	Niemcy	Francja	Wlk. Brytania	Polska	EU-15	EU-10	EU-27
Nominalna cena zbytu masła w blokach [euro/t]							
Średnia 2003–2005	2807	3721	2320	2311	2971	2391	2906
2020 BAZ	2649	3512	2190	2185	2804	2249	2743
2020 AMQ	2472	3277	2043	1995	2599	2053	2543
Produkcja masła w blokach [tys. t]							
Średnia 2003–2005	439,1	421,6	126,1	119,3	1921,8	221,5	2157,4
2020 BAZ	388,7	368,4	104,4	117,9	1750,1	196,7	1959,3
2020 AMQ	421,7	360,3	99,5	121,9	1835,8	201,5	2049,1
Popyt wewnętrzny na masło [tys. t]							
Średnia 2003–2005	525,0	484,7	193,9	117,9	1915,4	203,6	2135,3
2020 BAZ	479,4	501,7	171,4	108,0	1837,0	182,4	2031,7
2020 AMQ	488,6	506,0	173,2	109,1	1875,6	183,8	2072,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych European Commission Joint Research Center 2009.

Tabela 4

Zmiany na rynku odtłuszczonego mleka w proszku (OMP) w 2020 roku

Rok lub scenariusz	Wielkości dla kraju lub grupy krajów						
	Niemcy	Francja	Wlk. Brytania	Polska	EU-15	EU-10	EU-27
Nominalna cena zbytu OMP [euro/t]							
Średnia 2003–2005	2207	2018	2282	1291	2166	1491	2046
2020 BAZ	2609	2385	2697	1523	2571	1719	2373
2020 AMQ	2445	2235	2527	1470	2409	1650	2235
Produkcja OMP [tys. t]							
Średnia 2003–2005	268,1	203,5	93,0	118,8	898,9	190,7	1099,9
2020 BAZ	192,6	147	78,7	147,7	714,1	212,5	932,0
2020 AMQ	208,1	161,3	71,6	157,2	761,8	223,0	989,8
Popyt wewnętrzny na OMP [tys. t]							
Średnia 2003–2005	150,7	183,5	87,3	28,9	893,9	49,9	960,1
2020 BAZ	124,6	165,4	87,0	26,9	799,4	44,3	858,5
2020 AMQ	128,8	171,3	88,0	27,3	835,8	44,6	896,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych European Commission Joint Research Center 2009.

Zarówno w BAZ, jak i w AMQ na rynku masła przewiduje się spadek jego produkcji, ceny oraz popytu wewnętrznego (tab. 3). Do 2020 roku nominalna cena zbytu masła w scenariuszu BAZ ulegnie zmniejszeniu o około 6% w stosunku do średniej z lat 2003–2005 i o około 13% w scenariuszu AMQ. Ta niekorzystna zmiana najbardziej dotknie państwa UE-10, w których spadki cen będą wyższe średnio o około 2% w porównaniu z krajami UE-15.

Produkcja masła w blokach do 2020 roku, podobnie jak cena, ulegnie zmniejszeniu. W scenariuszu BAZ będzie niższa o 10% w stosunku do okresu 2003–2005, natomiast w scenariuszu AMQ spadek ten wyniesie 5%.

Na rynku odtłuszczonego mleka w proszku (OMP) we wszystkich analizowanych krajach prognozuje się wzrost nominalnej ceny zbytu tego produktu do 2020 roku (tab. 4). W scenariuszu BAZ ma on przekroczyć poziom 15% w stosunku do średniej z lat 2003–2005, a w scenariuszu AMQ nie będzie on wyższy niż 9%. Do 2020 roku w państwach UE-15 przewiduje się spadek produkcji OMP. W scenariuszu BAZ o 21%, zaś w scenariuszu AMQ o 15% w stosunku do średniej z lat 2003–2005. W grupie państw, które wstąpiły do UE w 2004 r., w badanym okresie prognozuje się wzrost produkcji OMP o ponad 10% w scenariuszu BAZ i o 17% w scenariuszu AMQ.

Wnioski

Coraz częściej pojawiają się doniesienia o likwidacji systemu kwot mlecznych w ramach funkcjonowania WPR, dlatego też istotne znaczenie ma wskazanie możliwych do zaistnienia zmian, na które szybko i sprawnie będą reagować interesariusze rynku.

Z przeprowadzonych badań wynika, że do 2020 roku po eliminacji systemu kwotowania produkcji mleka w UE wzrośnie jego produkcja o około 16% w porównaniu ze średnią z lat 2003–2005 i o około 12% w stosunku do 2008 roku. Niekorzystny wpływ na działalność w zakresie produkcji mleka będzie miała cena skupu tego surowca, gdyż jej realny poziom do 2020 roku będzie niższy we wszystkich analizowanych scenariuszach przewidujących zniesienie kwot mlecznych o około 20% w stosunku do średniej z lat 2003–2005.

Na rynku masła przewiduje się spadek podaży, ceny oraz popytu wewnętrznego. Należy jednak zauważyć, że w scenariuszu przewidującym likwidację kwot mlecznych zmniejszenie ceny oraz produkcji będzie niższe niż w momencie utrzymania zasad funkcjonowania WPR w obecnym kształcie do 2020 roku.

Odmiennymi tendencjami w stosunku do rynku masła charakteryzować się będzie produkcja i cena zbytu na rynku odtłuszczonego mleka w proszku, na którym prognozuje się wzrost nominalnej ceny zbytu tego produktu o prawie 10% w porównaniu ze średnią z lat 2003–2005.

Wyniki badań wskazują także na to, że większość sytuacji związanych z niekorzystnym oddziaływaniem uwarunkowań makroekonomicznych na sytuację ekonomiczną gospodarstw zajmujących się produkcją mleka oraz podmiotów funkcjonujących na rynku produktów mlecznych będzie miała miejsce w państwach, które przystąpiły do UE w 2004 roku.

Literatura

- FULLER-LOVE N., MIDMORE P., THOMAS D. 2006: *Entrepreneurship and rural economic development: a scenario analysis approach*, „International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research” vol. 12, nr 5, Emerald Group Publishing Limited.
- NOWICKI P., GOBA V., KNIERIM A., VAN MEIJL H., BANSE M., DELBAERE B., HELMING J., HUNKE P., JANSSON K., JANSSON T., JONES-WALTERS L., MIKOS V., SATTLER C., SCHLAEFKE N., TERLUIN I., VERHOOG D. 2009: *Scenar 2020-II – Update of Analysis of Prospects in the Scenar 2020*, European Commission, Directorate-General Agriculture and Rural Development, Brussels.
- RYTKO A., 2009, *Współczesne procesy regulacji w handlu artykułami rolnymi i ich wpływ na polską wymianę handlową*, „Zeszyty Naukowe SGGW, Polityki Europejskie, Finanse i Marketing”, nr 2 (51 – t. I).

- SCHWAB P., CERRUTI F., REIBNITZ U. 2003: *Foresight – using scenarios to shape the future of agricultural research*, Foresight 51, MCB UP Limited.
- STAŃKO S. 2008: *Zewnętrzne uwarunkowania rozwoju rolnictwa*, „Roczniki Nauk Rolniczych”, Seria G, t. 94, z. 2.
- WILKIN J. 2003: *Podstawy strategii zintegrowanego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.

Macro-economic trends in EU dairy sector until 2020

Abstract

The dairy market in the EU is regulated by the Common Market Organization for milk and milk products. This policy is influencing together with changes in the Common Agricultural Policy. Within the Health Check the European Commission proposed a milk quota abolition, which will come into force from the year 2015. This paper presents a scenario analysis of milk quota abolition and the influence on production, price and demand on farm gate milk, butter and skimmed milk powder. Analysis was divided on two groups EU-15 and ten countries whose accession to EU in the year 2004. Special case was made for Germany, France, Great Britain and Poland as the largest milk producers in the EU. Conclusions flowing from analysis show decline of real milk farm gate price to the year 2020, about 20% in the comparison with the average from the period 2003–2005. The supply of milk will increase with simultaneous decline of butter production and skimmed milk powder. Unfortunately the majority of unfavorable changes will in the group of countries UE-10.

